

BRIGITA TORNIČ MILHARČIČ: Pripoved o življenju in delu Miroslava Vilharja.

Založba Morfemplus, Jezero 2018, 261 str.

Knjiga je nastala ob 200-letnici rojstva pesnika, skladatelja in narodnega buditelja Miroslava Vilharja (1818–1871). Vilhar je danes širše znan predvsem po pesmih Na jezeru, Lipa in Planinarica, čeprav jih zaradi ponarodelosti marsikdo ne bi znal povezati z njim.

Avtorica je v raziskavi natančno proučila Vilharjevo življenjsko, ustvarjalno in navsezadnje tudi politično pot. Celotna podoba knjige je skrbno premišljena in kaže na temeljit pregled primarnih virov. Obliko je, kot navaja v spremni besedi, povzela po Vilharjevih glasbenih zbirkah, za naslovnico je izbrala zbirko klavirskih valčkov *Milice okrogle*. Na notranjih straneh platnic je predstavila glavne točke Vilharjevega življenja in ustvarjalnega opusa. Historično oblikovani so tudi naslovi poglavij, opremljeni z odlomki Vilharjevih pesmi in s citati, ki napovedujejo vsebino. Knjiga je obogatena z raznolikim slikovnim gradivom: s starimi razglednicami iz različnih obdobij, s fotografijami in z drugim arhivskim gradivom (časopisi, pismi, koncertnimi listi ipd.), katerega objava je zahtevala poglobljen pristop k raziskavi.

Uvodno poglavje je podlaga za razumevanje in vrednotenje Vilharjevega skladateljskega in pesniškega opusa ter političnega delovanja in položaja slovenščine v 19. stoletju. Avtorica je sistematično pregledala kulturne, politične in gospodarske razmere ter razvoj šolstva na Slovenskem v predmarčni

dobi (1815–1848), revolucionarnem letu 1848, času Bachovega absolutizma in obdobju med letoma 1859 in 1900. Posebej je opisano kulturo življenja v postojnskem okraju v 19. stoletju.

Poglavje Miroslav Vilhar (1818–1871) vsebuje krajši življenjepis, podatke o Vilharjevi družini (dodana je slika Vilharjeve rodbinske veje), gradu Kalec, kjer je družina živela, in dostopne podatke o umetnikovem šolanju. Miroslav Vilhar je študiral pravo v Gradcu in na Dunaju, iz tega obdobja so tudi njegova prva dela.

Osrednje in najboljše poglavje je Vilharjevo literarno in glasbeno ustvarjanje. Vilhar, ki je pesmi običajno objavljali s podpisom Miroslav, je začel ustvarjati v času, ko nacionalna identiteta še ni bila dokončno oblikovana, zato si je – kot eden prvih – prizadeval približati slovenščino Slovincem vseh slojev, kar je izkazoval tudi s finančno podporo izhajanju slovenske literature. Pisal je domoljubne, družabne in ljubezenske pesmi, satire, balade, čitalniške igre in skladbe večinoma posvetnega značaja. Kot začetek zelo ustvarjalnega obdobja avtorica poudarja leto 1850, v katerem so izšli prva slovenska spevoigra *Jamska Ivanka*, zbirki klavirskih skladb *Milice okrogle* in *Zvezdice slovenske okroglice*, samospeva *Vesoljnemu svetu!* in *Slave dom ter Slovenski koledar za leto 1851*. Naslednje ustvarjalno obdobje je povezano s Franom Levstikom, ki ga je Vilhar povabil na grad Kalec, da bi poučeval njegove otroke in mu obenem z nasveti pomagal pri ustvarjanju. Takrat so nastale Vilharjeve najbolj prepoznavne pesmi, npr. *Na jezeru*, *Planinarica*, *Lipa*, ki so leta 1860 izšle v zbirki *Pesmi*. Avtorica to zbirko poudarja kot Vilharjevo najboljšo, k čemur naj bi pripomogel prav Levstikov vpliv. V obdobju ustanavljanja čitalnic je Vilhar

živel v Ljubljani, kjer se je udeleževal čitalniških prireditev in bil s svojimi narodnoprerednimi deli pogosto na sporedu. Čitalniška dejavnost je Vilharja povsem prevzela in ga spodbudila k ustanavljanju čitalnic na Pivškem. Temu se je posvetil predvsem po odhodu iz Ljubljane na grad Kalec, kamor se je vrnil po prestani zaporni kazni. V zadnjem ustvarjalnem obdobju je pisal predvsem igre.

V poglavju Vilharjevo politično delovanje je prikazano njegovo narodnozavedno udejstvovanje po letu 1848, ki je potekalo hkrati z umetniškimi ustvarjanjem. Politično aktiven je bil sprva kot župan Knežaka in pozneje kot deželni poslanec v Ljubljani. Tam je ustanovil časopis *Naprej* (urednik časopisa je bil Fran Levstik), ki pa je izhajal le devet mesecev. Zaradi vključitve članka o mednarodnih mejah je bil obsojen na šest tednov zapora in je zato izgubil poslanski mandat. Avtorica kot zadnji pomembni dogodek v Vilharjevem političnem opusu navede organizacijo Tabora na Kalcu 9. maja 1869.

V poglavju Vilhar in sodobniki avtorica navaja poglede literatov, glasbenikov, muzikologov in zgodovinarjev na Vilharjev prispevek k slovenski umetnosti. V naslednjih poglavjih (*Odkritje spomenika v Postojni*, Po letu 1906 in *Vilharjeva pesem v 21. stoletju*) odkriva Vilharjev odmev od njegove smrti do danes. Poudarja podatek, da je bil Vilhar tretji slovenski umetnik po vrsti (za Vodnikom in Prešernom), ki so mu postavili spomenik.

Na koncu morda umanjka sklepna misel, ki bi ovrednotila Vilharjev ustvarjalni in politični opus glede na pomen, ki ga je imel za slovensko nacionalno in kulturno identiteto. Povzetek raziskovalnega dela vsebuje seznam Vilharjeve bibliografije, vključno z objavami, uprizoritvami in s prired-

* Teja Turk, univ. dipl. muzikologinja in sociologinja kulture, mlada raziskovalka, ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; teja.turk@zrc-sazu.si.

bami njegovih del. Dobrodošle, zlasti za nadaljnje popisovalce Vilharjevega življenja in dela, so Opombe. Na tem mestu avtorica podrobno razloži nejasnosti, ki so se doslej pojavljale v zvezi z napačnimi podatki v virih in literaturi, opozarja pa tudi na še vedno dvoumne podatke. To poglavje kaže na avtoričino temeljito raziskavo pri-

marnih virov in bo v pomoč nadaljnjim raziskavam.

Knjiga je, morda bolj kot stroki, namenjena širšemu krogu bralcev – avtorica v predgovoru izraža upanje, da bo z izbiro slikovnega gradiva k branju pritegnila tudi mlajše bralce – kar se kaže v njeni obliki. S številnimi citati in odlomki primarnih virov, kot so pisma

in članki, ter z vključitvijo Vilharjevih pesmi in basni njegov slog približa tudi laičnemu bralcu, obenem pa je strokovna in celovita raziskava umetnika, kot je na ta način in tako poglobljeno doslej še ni bilo.

MARJETKA GOLEŽ KAUČIČ: Slovenska ljudska balada.

Založba ZRC, ZRC SAZU (zbirka Folkloristični zvezki), Ljubljana 2018, 429 str.

V preteklosti se je s slovenskimi ljudskimi baladami pri nas največ ukvarjala dr. Zmaga Kumer, ki je leta 1974 izdala knjigo *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi* in bila tudi dolgoletna aktivna članica mednarodne Komisije za ljudsko balado. Zdaj njeno delo nadaljuje in ga znanstveno dopolnjuje dr. Marjetka Golež Kaučič, ki jo je, po njenih besedah, ta žanr tako v folklori kot literaturi »srhljivo privabil«. Predstavljena knjiga je »rezultat žanrskih raziskav in dolgoletnega preučevanja slovenske ljudske balade, ki me je za-

nimala kot eden najbolj kompleksnih in skrivnostnih žanrov folklorističnih in literarnovednih raziskav, tako v slovenskem kot v evropskem prostoru« (str. 9).

Uvod in prvo poglavje od dvanajstih v knjigi nista le nekakšna predgovora k izbranim in analiziranim baladam, ampak sta teoretični uvod in premislek o baladah samih, analizah in modelu pristopa do gradiva. Prvi del uvoda je posvečen teoretskemu premisleku, temu sledijo vprašanje ustno/pisano, pa razmislek o jeziku, načinu izražanja in formalni strukturi ter verzeologiji. Nadaljujejo žanri in vsebinske strukture ter preplet folklorne in literature. Poudariti je treba, da avtorica v vsem svojem raziskovalnem delu posveča posebno pozornost prav razmerju med folklorno in umetnostno poetiko. Daljši razmislek v uvodu je posvečen še razumevanju samega žanra. Pri tem sledi izvoru in razvoju balade v mednarodnem okviru, se ukvarja s tipologijo in z umetno-književno balado. Celoten vzgib knjigi dajejo besedila sama, ki jih avtorica obravnava predvsem z vsebinske plati, kakor je razvidno iz nadaljnjega poglavja Vrnitev k besedilu, s katerim tudi končuje uvodno študijo. Vsebinska analiza ji odpre širše možnosti kontekstualnih (etnoloških,

zgodovinskih, socioloških) vidikov in interpretacij. Na kakšen način je še možna interpretacija baladnega gradiva, se pokaže v poglavju Arhetipni simboli v slovenski baladni tradiciji in njihove interpretacije, kjer se kot produktivna pokaže tudi psihoanalitična teorija.

Ob analizi pravljíčne balade Riba Faronika avtorica postavlja vprašanje (in tudi odgovor) o univerzalnosti mita. Balada Godec pred peklom je vzrok za razmišljanje o odmevih Orfejevega mita. Na podlagi vsebinske analize balade Mrtvaška kost kaznuje objestneža avtorica razvije razmislek o (ne)spoštovanju smrti, pri Desetnici pa odpira skrivnostno polje pravljíčnosti in usodnosti. Analiza legendarne balade Marija in brodnik poleg razlage legendnosti omogoča tudi analizo romarstva. Čeprav v marsikateri slovenski ljudski baladi lahko odkrivamo vsaj reminiscence socialnih motivov, pa so te najbolj poudarjene v pesmi Tlačanova voliča, ki se kaže kot »čista« socialna balada. Z analizo balade Lahkoživčeve sanje ljubezenskemu zapletu lahko sledimo s prostorsko percepcijo. S tem avtorica vstopa že na primerjalno področje, saj ob slovenski različici Nezveste gospe išče vzporednice v evropski baladni tradiciji. Balada z družinskimi zapleti, izdajami in umori Rošlin in Ver-

* Marko Terseglav, dr. literarnih ved, upokojeni znanstveni svetnik, Rimška 25, 1000 Ljubljana; marko.terseglav@gmail.com.